

nezadovoljne narode (nemir, oho), ona se ne more birokraciji odpovodati, birokracija je jena naj krepkejša podpora zvlasti v slovanskih deželah.

Sedanja liberalna sistema ne more trpeti svobodnega tiska, ako noče sama sebi jamo kopati; ona ne more dovoliti avtonomije, kajti avtonomija in centralizacija ste si podobni kakor noč in dan. Gospoda moja, vladajoča sistema je toliko kakor: zankazovati in služiti; prvo ni liberalno, drugo svobodo izključuje. Liberalna sistema, kakoršna zdaj vlada, je pokazala, da je goljufiva, vso svojo svobodo mora sama uničiti. Le resnično omikani, nravni, domoljubni možje naj bi vladati smeli. „Po njihovem sadu jih bote spoznali.“ Ozrite se okolo sebe, g. m. Povsodi upor, povsodi strupena nezadovoljnost, povsodi razdraženost — samo nasledki žaljene pravice. Na drugi strani sila in žuganje, kakor da bi bila ljudstva samo zarad sedanje ustave na svetu. Povsodi se povzdigujejo značaji, katerih ne moremo boljše pristevati; boljše in blageji morajo odstopati in molčati in demoralizacija napreduje. Čutila za vladajočo hišo so se ohladila, vera v Avstrijo je zbežala, ljudstva sama pa propadajo bolj in bolj v siromaščino, ker jim je odvzeta edina nravna zaslomba, vera na pravičnost svoje vlade.

Veča in večja bojazen se mora lotevati vsakega avstrijskega domoljuba videčega tako počenjanje; poprašuje se: Ali ni nikogar več, ki bi se postavil na narodno pedlago?

Gospoda moja, mi se obračamo od vsega, kar nam je pridobila nova era, za nas nima ustava in parlamentarično ministerstvo nikakoršne pravne veljave (oho, živi ugovori), mi se obračamo od liberalizma obstoječega v frazah, od liberalizma doktrinarnega, kateri bistvo in poročstvo svobode išče v ustavnih papirjih in osnovnih pravicah; mi se obračamo od liberalizma, ki se je rodil iz narodnega zatiranja in ščuvanja, in se samo s temi sredstvi tudi obdržati more.

Avstrije ne more vrediti samo politična svoboda, naj bi se še tako obilna pripoznala; naj prvo se mora zadovoliti narodnim željam in tirjavam. Tega je pa pričakovati le v federalistično vrejeni državi. Avstrijske razmere so take, da stoji politična svoboda v drugi, narodna svoboda v prvi vrsti (živo ugovarjanje). Gospoda moja, avstrijskim narodom je ljubši vladin absolutizem nego kterega drugega naroda; Slovan noče le fizično životariti, kakor živina, nego se hoče tudi politično in narodno razvijati, in gotovo niso prenapete tirjave slovanskih narodov, katerih večno prošnje je v svetovni zgovovini zapisano; samo to tirjajo, kar drugi narodi že dolgo imajo in uživajo.

Gospoda moja, vsaktera centralizujoča poskušnja bo nezadovoljnost v državi množila, in narode v tuja naročja gonila. Avstrija se more vrediti le na podlagi starih deželnih pravic po skupnem delovanju med deželnimi zbori in krono. Vse obotavljanje, gospoda moja, je brezuspešno; preštejte sami sebe in preštejte druge. Vlada in narodi se prizadevajo in potrošajo svoje naj bolje moči v mejusobni borbi, preštejte se in čem bolj slovanski živelj odrivate, tem teže postaja stanje Nemcev, in kakor ste **Vi** nekaj klicali: **Vr-** nimo se, pobotajmo se z Ogri, tako kličemo zdaj **mi**: **Vr-** nite se, pobotajte se s Čehi, pobotajte se z vsemi narodi!

Govor

posl. dr. V ošnjaka v dež. zboru štajarskem proti adresi.

Dva preudarka me silita, da se izrekam soper adreso in ta dva preudarka bom jasno in okrito razložil. Kot dober Avstrijan nikakor ne morem malomarno gledati, kako se s trmoglavo politiko ene stranke naša nekdanj tako močna Avstrija gotovemu pogubljenju vedno bliže in bliže tira. (Živo ugovarjanje.) Kot Slovan ne morem in ne smem molčati nasproti nadvladnim prizadevanjem Nemcev in Magjarov, kateri na podlogi enostranske in s protestom od strani Slovanov, težavno zlepljene ustave protijo slovanski element tukaj in tam uničiti.

Osnovne in medverske postave so deli decemberske ustave, iste ustave, ki se je rodila iz tako imenovanega posilnega stanja, ki je pripravilo Avstrijo ob edinost, ob ime, ki jo je razpolovilo, našo polovico z bremenim preobložila in na podlagi enostranskega volilnega reda umetno parlamentarno večino nasproti pravi večini narodov ustvarila (Živo ugovarjanje). Decemberska ustava je soper ena tistih poskušanj, kakoršnih smo že več doživeli, izgojena ne ozirajoč se na zgodovinski razvoj Avstrije, ne ozirajoč se na lastnot jenega sestavljenja iz bistveno različnih zgodovin-

sko-narodnih elementov. Oktoberska diploma je bila dala avstrijskim narodom naj lepša upanja; mrklo zatiranje Bachovega absolutizma ni moglo udušiti isker svobodnega in narodnega vzbujenja, ki je še od 1848. leta pod pepelom tlelo. Ker je oktoberska diploma lastnosti avstrijskih dežel in narodov v ozir jemala in jih ni nameravala v centralistični ponvi raztopiti v enotero maso, dala bi se bila, kakor je bila v nekterih zadevah tudi pomanjkljiva, vendar razviti tako, da bi se bilo iz nje rodilo ustavno poslopje, pod katerim bi bili v zavetju ravnopravnosti vsi narodi svoje mesto našli. Ali prišli so doktrinarni februarne ustave in prvo delo jim je bilo nasiljen (oktroiran) volilni red, da bi z njim nemški živelj celo v tistih deželah na vrhunec spravili, kjer je bil naravnost v majnšini ali se še celo samoteren (sporadičen) nahajal, kakor na Kranjskem. Februarne ustava se je razpovedovala kakor posvečen paladij svobodi in nasprotniki te ustave so bili kot mračnjaki, ultramontanci, fevdalci, da celo kot veleizdajalec razglaševani, in tako so jih razglašali isti možje, ki so 6 let pozneje s predrznim skokom iz centralističnega v dualistični tabor skočili. Zato se tudi ne dam motiti s hrumom, ki ga uganjajo denes s decembersko ustavo; vse je že bilo enkrat na svetu. (Veselost.) Jaz temuč upam, da se bodo iz naših dualističnih vročeglaveev prav kmalu pošteno navadni federalisti razvili. Februarne sistema se je sama nemogoča storila, in ko so stvarniki jeni avstrijski državni voz kolikor mogoče globoko v močvirje zavlekli, narod soper narod naščevali, in s svojimi surovimi pomočki zatiranja celo pojem svobode v slabo ime spravili, odtegnoli so se prav mirno na svoje prihranjene častne prostore in so prepuštili svojim nasprotnikom, naj v tej narejeni zmešnjavi prave poti iščejo.

Belkredijevo ministerstvo je edino pravo izhodišče našlo (smeh); poklicalo je ustavodejno skupščino, da bi s svobodno pogodbo narodov in dežel ustavo ustvarila, v kateri bi mogli vsi elementi v Avstriji skupno bivati. Ta poskušnja se je razbila na uporu tistih življev, kateri ne hote svobode in enake pravice za vse, temuč samo svobodo za se in gospodarstvo čez vse.

In prišel je tujec v našo ljubljeno domovino, bister diplomat, kterega diplomatične umetnosti pak so bile ravno prej v njegovi lastni domačiji na pol na kant prišle, in se je postavil med vladarja in jegovo ljudstvo. Kar bitva pri Kraljevemgradu ni premogla, to je storil z eno potezo s peresom; on je Avstrijo raztrgal in razdejal. S težko opravičljivo lehkomišelnostjo, brez poznanja dežele in ljudi, pomagal je stvariti posilno stanje, in ko je bilo to pripravljeno, poklical je Nemce in Magjare in djal rekoč: „Tukaj vam dam to Avstrijo, vaša naj bode!“ In hlastno so oboji popali in delili po bratovsko — pa vendar ne prav bratovsko. Gospodu pobratimu Ogri je bilo dovolj 30 odstotkov in prepuštil je nam Cislajtancem 70 odstotkov, ki jih je še manjkalo, za skupna državna bremena plačati. Prav nazadnje, ko je delitev končana bila, pride tudi Slovan in hoče imeti svoj del; ali ni bilo kaj več deliti razen državnih osnovnih in medverskih postav. „Če hočete v teh nebesih z menoj živeti — djal je Beust — odprta vam bodo, kedar koli pridete.“ (Sme.) In v istini so bili tako zvedavi in so nekte-rekrati prišli, da bi malo pili nektarja svobode nove dobe; nebesa so jim bila sicer zaprta, a zato so se odprla vrata v ječe, da bi jih sprejele v naročje edino zveličavne decemberske ustave.

Kakošni so vspehi te ustave, ki po načrtu adrese še za eno majhno dlako, kar se liberalizma dostaja, naj svobodnejše ustave tega sveta preseza? Ozrimo se po Cislajtani. Neštevilni so nasprotniki te ustave, število jenh prijateljev pa se manjša od dne do dne. (Ugovarjanje.)

Česko-slovanski narod, skupno telo petih milijonov duš, je v naj stroži opoziciji tej državni osnovi nasproti, ker hoče ravnopotno koračiti čez česko državno pravo. In ta opozicija ne bo prej pokojna, dokler ne bodo česki kroni tiste pravice dane, ktere se je pri kroni sv. Štefana priznati dobro videlo.

Kamor kole pogledate, vidite nezadovoljnost in nemir. Ali se more naši domovini Avstriji žalostnejša podoba kazati? Od znotraj razkosana in razrovana, od zunaj nespoštovana, brez drugega prijatelja, kakor onega dvomljičnega na obrežju Sene (Napoleona), ki jo je že ob dve naj lepši provinciji pripravil. Povsod grešenje pravega pota, povsod slabi vspehi. Kteri pošten avstrijski domoljub je mogel tako v pogubljenje držečo politiko potrditi? Na tožno klop tiste, ki so k temu svetovali.

Pa ne samo kot Avstrijani, temuč tudi kot Slovani

se moramo braniti take ustave ki naše narodno bitje v nevarnost postavlja. Sistema „potiskanja na steno“ se v Cislin Translajtanijski tako krepostjo in doslednostjo vrši, da bi človek avstrijskim državnikom tudi v drugih rečeh take kreposti in doslednosti vošil.

Trojedinna kraljevina z vojaško granico, ki je stoletja naše cesarstvo branila, ki je dinastijo rešila, ki je zapadno-evropsko civilizacijo navali fanatičnega, za vsako kulturo nezmožnega Turštva obvarovala s krvjo in blagom: ta Hrvaška se je Magjarstvu prodala.

Za honvede se denar pobira, ubogi graničar pa gladen strada in ministerstvo ne dovoli ni zbiranja za olajšavo jegove siromaščine. (Bravo! na desni.) Gospodje, taka politika, taki državniki spolkopavaja čutila do cesarjeve rodovine.

Dalmatinsko kraljestvo se je odtrgalo od dežele, na katero ga rod veže, vzeli so mu slovanskemu prebivalstvu priljubljenega namestnika in ga prepustili laški birokraciji, ki vprek na „unita Italia“ škili, ljudstvo in šolo italijanizuje, ki jo pa sicer surovosti fanatične drhali prav malo skrbe; saj te surovosti zadevajo samo slovansko ljudstvo in slovanske narodne zastopnike.

V Trstu smo nedavno nezaslišane dogodjaje doživeli, da je surova drhal mirne vedno cesarju zvesto uduane Primorce napadala in djansko nad njimi grešila. Vlada je ta skandal mirno gledala, saj je godil se samo Slovanom.

Preganjanja, ktera ima česko-slovanski narod v deželah česke kronne pretrpevati, znana so sploh. Zatiranje narodnega časopisja, kakor ga še ni bilo, z vrhovno oblastjo brez obzirov zatlačena narodna inteligencija, kazni na denarji in ječi v taki velikosti, da bi se jih naj huji absolutizem ne mogel sramovati, in vendar še vse te neprenesljive kazni na denarji in v ječi po viših sodnijah za premajhne spoznane in še do večega dotirane! Ena polovica prebivalstva pred preiskovalnim sodnikom, druga sama k preiskovalnemu sodniku hiteča in preiskave tirjajoča — to je podoba svobodne dobe, ktero nam jeni heroji tako zapeljivo slikajo! In nasproti takemu, osnovne postave naravnost zasramujočemu ravnanju tirja adrese načrt J. veličastva vlado, da naj še krepkeje postopa. Da, gospodje, kaj se more še bolj rezno postopati proti Čehom, kaj ima še storiti ta ježna vlada? Kakor da ne bi bila še po naj huji primočkih posegla! Do naj višega ostaja še obsadno stanje in nekoliko vislic v vsakem mestu in v vsaki vasi. O teh junakov svobode, ki imajo v ustih zmerom le pomirljive fraze, v naj bližem trenutju pak kličejo ubožno po policiji!

Jaz upam, da štajarski zbor svoji dostojnosti ne bode tega zakrivil da bi J. veličastva vlado še k ostrejšim pripomočkom priganjal.

Tudi galicijski Slovani ne nahajajo od vlade tiste prijaznosti, ki bi jo bili s svojo nasočnostjo v državnem zboru tako dobro zaslužili.

Deželni glavav: Dovoljujem si gospoda govornika opominjati, da smo tu v štajarskem zboru.

Poslanec dr. Vošnjak: To vprašanje spada k adresi. Adresa pač govori o celi ustavi, o vladi cele Avstrije, in tako menim, da imam pravico govoriti o tem, kako se ustava rabi v vsej Avstriji.

Deželni glavav: Jaz pa mislim, da g. govornik ni pri stvari.

Posl. dr. Vošnjak: Adresa ne govori o štajarskem zboru, temuč o principijih današnje vlade. Jaz menim, da razlagam, da ti principiji niso pravi.

(Nadaljevaje.) In kakošnega življenja se mi Slovenci veselimo? Nečem opominjati, da naše materijalno stanje od dne do dne oslabeva; nečem o tem govoriti da so bila naša davkarska bremena, že do zdaj neprenesljiva, še povišana, hočem le govoriti o tistem sistematičnem dušnem zdravljenju s stradanjem, ki hoče naše slovansko ljudstvo pripraviti in izgoditi za nemško prihodnjo državo.

V naših uradih vseskozi gospoduje nemški kot uradni jezik. Pri organizovanju, o katerem se je toliko hrupa delalo, kakor da bi bila bog vedi kaka nova genialna ideja prodrila (kteri hrum nam je pa le rodil ubog posnetek organizacije leta petdesetega) — pri tem organizovanju so bili uradniki, ki ne znajo slovanskega jezika, v slovanske okraje postavljeni, in nasproti taki, ki popolno znajo slovanski jezik in imajo celo zaupanje slovanskega prebivalstva, bili so kakor za kazen v nemške okraje obsojeni. (Nepokoj.) Ali je to izvršitev paragrafa 19. tolikanj slavljanih osnovnih postav?

Naše ljudske šole niso učilne temuč raznarodovavne naprave. Naše srednje šole so vseskozi nemške, kakor da jih ne bi tudi na stotine slovenskih učencev obiskovalo in kakor jih ne bi morali tudi mi Slovenci s svojim poštenim denarjem plačevati.

In če se oglasimo in naj naravneje vseh pravic — uradovanje v narodnem jeziku, podučevanje v materinem jeziku — tudi za nas tirjamo: očita se nam naroden fanatizem. Potem se pravi, da umejemo samo narodno politiko uganjati. In da je nam jezik edini idol, ki nam je drag in vsa naša dejanja in nehanja vlada. Kako politiko pa ima zdaj v Avstriji vladajoča stranka? Ali nima naj goleeje narodnostne politike? Ali se povzdigne v kakem vprašanju čez izključljivo narodnostno stališče, ne razglaša vsako trenutje zvezo z Nemčijo in sicer ne samo dušno temuč prav vidno politično zvezo? Ali ne protijo njeni voditelji z odpadom od Avstrije, če jim v kup ne proda manjših narodnosti? Gospodje, še nobenemu Slovanu ni na misel prišlo žugati z odpadstvom od Avstrije. (Klici: oho!) Prosim da mi nasprotno skazete. (Klici: Moskva!) Jaz nisem bil v Moskvi (veselost), in tam je bila le vednostna, etnografična razstava. (Veča veselost.) Takih nepatrijotičnih protenj mi Slovani še nismo izgovarjali, in ko bi jih bil kdo izgovoril, gotovo bi že sedel (v ječi) na Kufštajnu.

Ker se tako naša narodnost neprestano stavlja v nevarnost in zarad teh neprijetnih razprtij, prišli smo do spoznanja, da je samo zedinjenje vseh Slovencev v eno celoto z narodno upravo tisti pot, po katerem bomo svojo narodnost ohranili in razvili in sopenet mednarodno mir dobili. (Nepokoj) Eden gospodov govornikov nam je zarad tega nedoslednost očital, ker nasproti deželam česke kronne zgodovinsko državno pravo branimo, za sebe pa narodno pravo zahtevamo, ki je zgodovinskemu pravu nasprotno. Jaz baš tako lahko nasprotnikom nedoslednost očitam in sicer ravno tisto. Vi zanikate česko zgodovinsko pravo, in tukaj, naši deželi nasproti, opirate se na zgodovinsko pravo in govorite o historično-politični individualnosti. Zakaj enako ne govorite deželam česke kronne, kakor nam govorite?

Dasiravno nam Slovanom v Avstriji žuga nova državna osnova zelo kvarna biti v našem narodnem bitju in razvitju, vendar je ohranitev in okrepanje našega cesarstva tista zastava, okolo ktere se zbiramo, ktero bomo visoko nosili vsem napadanjem od zunaj, in vsakemu izdajalstvu od znotraj nasproti. Mi se držimo Avstrije in se ne damo motiti z zatiranjem, ktera nas nezasluženo zadevljajo. Mi upamo še vedno da bode Avstrija naposled na tista pota zavrnila, ktera jej je odkazala zgodovina in da bode potem zavetje za vse narodnosti, ki so v njej skupaj zmetane. Naše ministerstvo tega velikega poslanja noče priznati; pot, po katerem naše ministerstvo hodi ne drži do okrepanja, temuč do razpada Avstrije, če se avstrijski narodi v poslednjem trenutju ne zdravijo in vzdignejo ter čez glave gospodstvaželjne klike vprek zedinijo; da se v Avstriji pod ustavo, opirajočo se na podlagu popolne ravnopravnosti združijo.

Drugi slovanski tabor

v Žalcu 6. septembra 1868.

(Konec.)

Božidar Raič poprime besedo in govori tako-le: Hladna bistrica se dobiva pri curku, prava neskvarjena kapljica sladkega vinca pri onem, ki ga je pridelal, — kdor pa bi se rad nasrkal čiste modrosti, pojdi k modrijanu, da te je nauči; take posamne učitelje so imeli zlasti Grki in pa tudi drugi poznejši narodi in še v sedajnosti se jih nahaja; vendar razun teh modrijanov pojedincev ustrojene so učilnice javne in zasobne. Otrok v svoji nežni dobi sicer ne hlepi in ne išče velike modrosti, nego samo početni, vsakterniku potrebni poduk, in še le na podlogi tega more si širiti vednostni krog.

Kaka naloga je tedaj početnim ali ljudskim učilnicam?

Odgovor je povse lehek in jasen.

Ljudske učilnice imajo nalogo, da se selski otrok v njih nauči brati z razumom, toliko potle pisati in računati, da si ve porazumljati naj potrebnejše domače reči, na pr. izdatke, dohodke, da more primerne in potrebne knjige razumeti v svojem jeziku in kak časnik prebirati, da se nekoliko nauči umnega gospodarstva v poljedelstvu, vinoreji, sadjereji itd.,